

Økokritik - hvad er det?

Artikler

Økokritikken er en litteraturkritisk retning, der opstod i engelsk-amerikanske litterære miljøer i 1970'erne, og som vandt større udbredelse i 1990'erne. Typisk ønsker økokritikken at studere forbindelserne mellem litteraturen og det fysiske miljø, og feltet forener naturvidenskabelige, samfundsfaglige og humanistiske discipliner.

Økokritikere undersøger idéer om 'naturen' og 'det naturlige', som de manifesterer sig i skønlitteratur og i kulturprodukter i bredere forstand, eksempelvis i film, kunstværker, teater- og musikstykker. Den tværfaglige tilgang har som ambition at dække alle aspekter af samspillet mellem natur og kultur, idet en grundantagelse inden for økokritikken er, at bredt funderede undersøgelser er nødvendige, hvis mennesket skal forstå, hvordan dets naturbegreber har bidraget til den nuværende globale økologiske krise.

Økokritikkens historie

Begrebet 'økokritik' blev først anvendt i amerikansk kontekst i 1978 som et forsøg på at sammenkoble økologi med litteraturen, der efterfølgende gav sig udslag i flere skelsættende økokritiske værker. Det var dog først i 1990'erne, at økokritikken blev en anerkendt og udbredt litterær disciplin på engelsksprogede universiteter. Især etableringen af organisationen ASLE (*The Association for the Study of Literature and Environment*) i 1992 har bidraget til at udbrede tværfaglige og internationale samarbejder inden for feltet.

Udviklingen kan groft skitseres som et forløb over tre bølger, som alle i forskellig grad gør sig gældende inden for feltet den dag i dag:

- › Første økokritiske bølge fra begyndelsen af 1980'erne var optaget af at hylde naturen, især den vilde, men undlod at beskæftige sig med menneskets relation til miljøet i et historisk og politisk perspektiv.
- › Anden økokritiske bølge fra midten af 1990'erne var kendetegnet af en højere grad af historisk og social bevidsthed og var mere solidt teoretisk funderet.
- › Tredje økokritiske bølge fra ca. 2000 udbredte økokritikken til en global bevægelse, der også rakte ud over de snævre litterære miljøer i den engelsktalende del af verden.

Økokritiske spørgsmål

Typiske økokritiske spørgsmål går på, hvilken naturforståelse en tekst eller et andet kulturprodukt udtrykker, eller hvordan kulturer over tid har udviklet deres begreb om naturen. Derudover kan økokritikere undersøge de retoriske strategier, som klimadebattører gør brug af i deres forsøg på at påvirke den politiske dagsorden.

Økokritikken deler træk med feministiske og postkoloniale litteraturteoretiske skoler, men adskiller sig også væsentligt fra dem, især i forhold til den vægt, som tillægges det kulturelle og sproglige domæne. Inden for feministiske og postkoloniale skoler arbejder man ofte med, hvordan litterær kritik kan afsløre begreber om henholdsvis 'køn' og 'race' som kulturelle konstruktioner snarere end naturgivne kategorier. Den konstruktivistiske tilgang opfatter typisk 'køn' og 'race'-begreberne som forestillinger, der overleveres kulturelt, og som *bliver* virkelige, fordi vi taler om dem, som om de er det. På trods af at de således indgår som faste dele af sproget, henviser de altså ikke til nogen egentlig eller oprindelig form, der eksisterer uafhængigt af den menneskelige kultur.

Med økokritikken er det anderledes. Selv om økokritikken anskuer begreber om 'naturen' som menneskelige konstruktioner, der varierer kulturelt og historisk, har naturen også selvstændig eksistens. På den ene side undersøger økokritikere derfor hvilke naturforståelser, der udtrykkes forskellige kulturprodukter, og hvad de idéer kan betyde for, hvordan mennesket i praksis interagerer med dets miljø. På den anden side interesserer mange økokritikere sig samtidig for naturen som en konkret tilstedeværende kraft, der eksisterer og har virkning for menneskelig tilværelse – også uafhængigt af den menneskelige opfattelse. Således beskæftiger økokritikken sig ikke bare med teksters naturbegreber, men også med hvordan litteraturen kan pege på den virkelige natur, der findes *uden for sproget*. Ved for eksempel at fremmane stemninger og sanseindtryk fra naturen kan litterære værker minde læseren om, at naturen er et materielt grundvilkår, der findes og har værdi *i sig selv*.

Der knytter sig desuden forskellige former for politisk aktivisme til økokritikken, som retningen har tilfælles med blandt andet de førnævnte feministiske og postkoloniale studier. Hver af skolerne har en stærk tradition for at engagere sig i marginaliserede befolkningsgruppers vilkår og rettigheder. For økokritikkens vedkommende gælder engagementet navnlig de sociale og politiske konflikter, der udspiller sig omkring forureningsproblematikker, klimaforandringer og adgang til naturressourcer rundt om i verden.

Natur/kultur adskillelsen: en økokritisk problemstilling

En almindelig økokritisk problemstilling angår den totale adskillelse af natur og kultur, som vestlig tænkning historisk set har opretholdt. Mange økokritikere anser denne modsætning for at være en kunstig opdeling, som har medvirket til de omfattende miljømæssige problemer, mennesket står overfor i dag. Adskillelsen indebærer en hierarkisk orden, hvori mennesket betragtes som naturen overlegen på grund af dets påståede 'særlige intelligens', 'frie vilje' eller 'udødelige sjæl'. Økokritikken anskuer førnævnte hierarki som en falsk omvending af det virkelige magtforhold, der gør sig gældende, hvori mennesket er dybt afhængigt af og uløseligt forbundet med naturen. Økokritikere fremhæver, at adskillelsen og især hierarkiet mellem kultur og natur legitimerer en rovdrift på naturressourcerne, som er skyld i utallige miljøkatastrofer verden over. Derfor forsøger nogle økokritikere at formulere begreber, der ophæver natur/kultur distinktionen og i stedet bygger på andre grundlæggende antagelser.

Det gælder bl.a. økokritikeren Timothy Morton, der har formuleret en forståelse af alle livsformer som indfanget i *The Mesh*, der er et komplekst system af gensidig afhængighed. *The Mesh* er beskrevet som en konkret, fysisk realitet, idet Morton påpeger, at selv så forskellige organismer som for eksempel påskeliljer og mennesker har en stor del af deres DNA, nemlig omkring 35%, til fælles med hinanden. Den store mængde delt arvemateriale arter imellem indebærer, pointerer han, at "[...] we've got others, and others have got us, literally under our skin". Den økokritiske teori om *The Mesh* er således et forsøg på at erstatte den førnævnte hierarkiske og adskillelsesorienterede tænkning, der har domineret vestlig naturforståelse, med idéer om fundamental forbundethed og flydende grænser mellem alle livsformer.

Udover at mange kulturprodukter udtrykker naturforståelser, der interesserer økokritikere, vidner en del også om faktiske naturforhold i den tid, de stammer fra. Undersøgelser af malerier af solnedgange fra perioder efter store vulkanudbrud viser, at de er rødere i tonen end værker med samme motiv fra andre tider. Farveforskellen skyldes formentlig at de aske- og støvpartikler, som hvirvles op i atmosfæren ved vulkanudbrud, spreder lyset og gør solnedgange rødere end sædvanligt i tiden efter. Effekten ses tydeligt på William Turners akvarel ”The Scarlet Sunset”, der rummer vigtig information for økokritikere, som undersøger fortidens miljø.

”The Scarlet Sunset” af Joseph Mallord William Turner (ca. 1830-40). Fra: Tate Gallery, London

Coast 2 Coast Climate Challenge

Denne artikel er udarbejdet i samarbejde med Coast 2 Coast Climate Challenge, der er et tværregionalt klimatilpasningsprojekt i Region Midtjylland. Et af underprojekterne udføres af Aarhus Universitets Centre for Environmental Humanities. Formålet med dette projekt er at undersøge, hvordan klimaet og klimatiske forandringer har påvirket kulturen i Region Midtjylland fra slutningen af sidste istid og til i dag, og det er således et klimakulturhistorisk projekt.

DEL PÅ FACEBOOK

DEL PÅ TWITTER

SEND TIL EN VEN

UDSKRIV

Relateret indhold

A Artikler

- › Miljøhistorie - hvad er det?
- › Gudenåen - ressourcer og forvaltning gennem historien
- › Stormfloden i 1825, Thyborøn Kanal og kystsikring
- › Stormflodernes tid – klima, natur og flytningerne af Nørre Vosborg i 1500-tallet

› Fimbulvinteren - virkeligheden bag myten fra nordisk mytologi

› Dansk miljøpolitik, 1970-1993

Kilder

› Johannes V. Jensen: "Landskab og Teknik", 1913

› Artikel af C. Wesenberg-Lund: Om Forureningen af vore ferske Vande, 1925

Relaterede perioder

› Kulturliv

› Kulturliv i 1990'erne

› International påvirkning

Emneord

Felix Riede Landbrug miljø og miljøpolitik Naturvidenskab Peter Mortensen Sidsel Boysen Dall

Om artiklen

Forfatter(e)

Sidsel Boysen Dall, Peter Mortensen

Tidsafgrænsning

1975 - 2019

Medietype

Tekst

Sidst redigeret

23. oktober 2019

Sprog

Dansk

Litteratur

Latour, Bruno: Ned på jorden - hvordan orienterer vi os politisk? (2018).

Morton, Timothy: Økologi uden natur – en gentænkning af miljøorienteret æstetik (2019).

Morton, Timothy: "Kritisk tænkning: introduktion til Den økologiske tanke", i tidsskriftet Spring, nr. 38, s. 13-34 (2015).

Mortensen, Peter: "Kultur og miljø", i Ny kulturteori (red. B. Eriksson og B.S. Andersen), (2019).

Udgiver

danmarkshistorien.dk

Eksterne links

› Coast to Coast Climate Challenge

› Centre for Environmental Humanities

› The Association for the Study of Literature and Environment (ASLE)